

فصلنامه علمی پژوهشی دانش سرمایه‌گذاری
دوره ۱۴ / شماره ۴ (پیاپی ۵۶) / زمستان ۱۴۰۴
صفحه ۵۰۷ تا ۵۲۶

اثربخشی تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی مبتنی بر مدل معادلات ساختاری

زهرا کهن دل

استادیار گروه حسابداری، واحد صفادشت، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
zahrakohandel@yahoo.com

میثم دعائی

استادیار گروه مدیریت مالی، واحد اسفراین، دانشگاه آزاد اسلامی، اسفراین، ایران (نویسنده مسئول)
me.doaei@iau.ac.ir

لیلا زمانیان فر

پژوهشگر پسا دکتری حسابداری، گروه حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شاهرود، شاهرود، ایران.
zamanianfar@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۱۴ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۲

چکیده

هدف: هدف مقاله حاضر، بررسی اثربخشی تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی با بکارگیری مدل معادلات ساختاری است. تورش‌های شناختی مورد بررسی در این مقاله شامل واپس‌گرایی، نوگرایی، توهم کنترل، واکنش شدید، درست‌پنداری، خوش‌بینی، بیش‌نگری شخصی و توهم یقین هستند. روش: پژوهش حاضر به لحاظ هدف کاربردی و روش انجام آن به صورت توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق شامل حسابرسان انجمن حسابرسی ایران بود که پرسشنامه‌های محقق ساخته با روایی و پایایی معتبر بین آنان توزیع شد و داده‌های بدست آمده با استفاده از نرم‌افزار smart PLS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها: نتایج تحقیق حاضر نشان داد که تورش‌های بررسی شده بر اساس میزان اولویت و بیشترین تأثیر شامل درست‌پنداری (۵۷ درصد)، توهم یقین (۳۸ درصد) نوگرایی (۳۵ درصد)، واکنش شدید (۱۹ درصد)، واپس‌گرایی (۱۱ درصد)، خوش‌بینی (۵ درصد)، بیش‌نگری شخصی (۴ درصد) و توهم کنترل (۱ درصد) قابلیت پیش‌بینی خطای حسابرسی را دارند.

نتیجه‌گیری: از آنجایی که حسابرسی دقیق اسناد مالی شرکت‌ها از جایگاه ویژه‌ای در راستای شفافیت مالی برخوردار است، توجه به خطاهای حسابرسی را بیش از پیش ضروری می‌نماید. همچنین، درک فرآیند تورش‌های شناختی حسابرسان می‌تواند در کاهش اشتباهات حسابرسی کارگشا باشد. شواهد مطالعاتی پژوهش حاضر نشان داد که شناسایی و درک تورش‌های مختلف شناختی می‌تواند در ارزیابی خطای حسابرسی اثربخش باشد.

واژه‌های کلیدی: خطای حسابرسی، تورش شناختی، واپس‌گرایی، نوگرایی، توهم کنترل، واکنش شدید، درست‌پنداری، خوش‌بینی، بیش‌نگری شخصی، و توهم یقین.

۱- مقدمه

حسابرس طی فرآیند حسابرسی، ملزم به گردآوری شواهد و مدارک کافی و قابل اطمینان است تا به پشتوانه آن‌ها بتواند اظهار نظر حرفه‌ای مناسب در مورد فعالیت‌های واحد مورد رسیدگی ارائه نماید. بسیاری از مراجع تخصصی حسابداری و حسابرسی درباره تردید حرفه‌ای حسابرس نسبت به کفایت و کیفیت مدارک و شواهد جمع‌آوری شده نگرانی‌های زیادی را مطرح کرده‌اند؛ فرض می‌شود نگرش‌های مدافعانه و حمایتی حسابرس، کیفیت شواهد جمع‌آوری شده را به سبب تورش شناختی حسابرس و اثر آن بر نوع شواهد جمع‌آوری شده بعدی تحت تأثیر قرار می‌دهد [۳۲]. در این شرایط، استقلال و بی‌طرفی حسابرس از مهمترین مباحث حسابرسی به شمار می‌رود. پژوهشگران به‌تازگی اثر عوامل غیرمالی بر قضاوت و بی‌طرفی حسابرسان را به طور ویژه مورد توجه قرار داده‌اند. یکی از عوامل غیرمالی که می‌تواند بر قضاوت عینی حسابرسان اثر منفی بگذارد، نگرش دارای تورش (سوگیری) حسابرسان است [۹]. بسیاری از خطاهای حسابرسی در نتیجه حضور عوامل میانجی مؤثر بر فرآیندهای ثبت اطلاعات صورت می‌گیرد که در برخی موارد در واحد تجاری ممکن است باعث آشکار شدن برخی اشتباهات حسابرسی شود و در برخی موارد ممکن است خطاها تا دوره‌های آتی مشخص نشود. در این بین، حسابرس ممکن است دچار دو نوع اشتباه شود؛ اشتباه نوع اول که در آن بر اساس نتایج حاصل از روش‌های حسابرسی، اشتباه عمده‌ای در حساب‌ها مشخص می‌شود، در صورتی که واقعاً اشتباهی در بین نباشد (رد نادرست یا اشتباه نوع آلفا)؛ اشتباه نوع دوم زمانی است که روش‌های حسابرسی از نبود اشتباه عمده در صورت‌های مالی حکایت می‌کند، در حالی که واقعاً اشتباه وجود دارد (تأیید نادرست یا اشتباه نوع بتا). اشتباه نوع اول حکایت از عدم کارایی روش‌های حسابرسی دارد، در حالی که اشتباه نوع دوم بیانگر عدم اثربخشی روش‌های حسابرسی در دستیابی به مدارک و شواهد کافی و قابل اطمینان است.

حسابرسان همواره فرض می‌کنند که تصمیم‌گیری منطقی هستند؛ اما تحقیقات روانشناسی زیادی نشان داده‌اند که افراد در زمان پردازش اطلاعات، تجزیه و تحلیل یک تصمیم خاص و در قضاوت‌ها و تصمیم‌گیری‌ها دارای اشتباهاتی هستند. نیاز روزافزون حرفه حسابرسی و حسابرسان به ارائه کارهای اثر بخش‌تر و کاراتر، نقش توجه در مورد روانشناسی حسابرسان در فرآیند حسابرسی را اهمیت بخشیده است. اگر قضاوت حسابرسان براساس اصول و استانداردهای حرفه‌ای و به دور از تعصب و سوگیری انجام شود، اتکاپذیری به گزارش‌های حسابرسی بیشتر می‌شود. طی سال‌های اخیر مطالعات زیادی درباره قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی صورت گرفته است. تورش‌های شناختی می‌توانند بر قضاوت‌های انسانی در فرآیند تصمیم‌گیری‌ها در هر موضوعی مؤثر واقع شوند؛ اما به‌طور مشخص در موضوعات پیچیده و فشارهای همه‌جانبه سیستماتیک آثار مخرب‌تری دارند و فشارهایی بر حسابرسان در انجام قضاوت در یک کار حسابرسی وارد می‌کنند. مطالعات روانشناسان نشان می‌دهد تورش‌های شناختی در کارهای قضاوتی و تکراری حسابرسان وجود دارند [۹]. از طرفی، سلسله آموزش‌های متوازی که باعث می‌شود حسابرس اقدام به گردآوری و ارزیابی شواهد عینی نماید و با رهنمودهای حرفه حسابرسی هماهنگی داشته باشد، می‌تواند اثر تورش در تأیید شواهد را کاهش دهد [۳۲]. هرچند حسابرسان فرض را بر تصمیم‌گیری منطقی می‌گذارند، اما طبق تحقیقات روانشناسی، افراد در قضاوت و تصمیم‌گیری دارای اشتباهاتی هستند. این

محدودیت‌ها ناشی از منطق محدود است که طبق آن این امکان وجود ندارد که همه اطلاعات مناسب و ضروری بر اساس روشی شفاف و قابل درک در دسترس تصمیم‌گیران قرار گیرد. از این رو، فرآیند حسابرسی به دلیل ماهیت خاص خود می‌تواند با تورش همراه شود. طبق مطالب بیان شده، در این پژوهش اثربخشی تورش‌های شناختی واپس‌گرایی، نوگرایی، توهم کنترل، واکنش شدید، درست‌پنداری، خوش‌بینی، بیش‌نگری شخصی و توهم یقین بر خطای حسابرسی مورد بررسی قرار گرفته است.

۲- مبانی نظری پژوهش

۲-۱- تورش‌های شناختی

تورش شناختی همان تکرار یا پافشاری اشتباه در تفکر، بررسی، مرور عقاید یا دیگر فرایندهای شناختی و نمادی از انحراف از استاندارد در تصمیم‌گیری‌های فرد است و به موجب آن نتایج منطقی، ممکن است نامعقول باشند. تورش شناختی الگویی است که در تعیین دلایل قضاوت، برداشت ناصحیح ایجاد کرده و به موجب آن پنداشت‌های غیرمنطقی از سایر افراد و موقعیت‌ها را شکل می‌دهد [۲۶]. تورش‌های شناختی شامل حسابگری شناختی، خوداسنادی، شکل‌گرایی، دیرپذیری، ابهام‌گریزی، فرا اطمینانی، اتکا و تعدیل، سازگارگرایی، نماگری، بیش‌نگری، زیان‌گریزی و کوتاه‌نگری است [۸]. در تفکیکی دیگر، تورش‌های شناختی شامل درست‌پنداری، توهم یقین، نوگرایی، واکنش شدید، توهم کنترل، واپس‌گرایی، خوش‌بینی و بیش‌نگری شخصی هستند [۱۶]. در ادامه مباحث، در بررسی هشت تورش شناختی مطرح پرداخته شده است.

• تورش توهم کنترل

تورش توهم کنترل، به کنترل بیش از حد حوادث اشاره دارد و فرد این توهم را دارد که می‌تواند حوادث را به تنهایی کنترل نماید. این توهم هنگامی اتفاق می‌افتد که شخصی احساس کنترل بر نتایج داشته باشد که به طور آشکار بر آن‌ها تأثیر نمی‌گذارد. این تورش که به آن توهم درون‌نگرا نیز گفته شده ممکن است به این دلیل به وجود آید که افراد فاقد بینش درون‌نگرانه در مورد این موضوع هستند که آیا آن‌ها کنترل حوادث را در اختیار دارند یا خیر. در عوض آن‌ها ممکن است میزان کنترل خود را با روشی که غالباً غیرقابل اعتماد است، قضاوت کنند. در نتیجه، هنگامی که پیوند علی و معلولی وجود داشته باشد، فرد خود را مسئول وقایع می‌داند [۳].

• تورش واکنش شدید

واکنش‌پذیری شدید عبارت است از واکنش انگیزتی فرد زمانی که با تحریک بیرونی مواجه می‌شود. این تورش رفتاری بیانگر حالتی است که فرد به عملکرد گذشته یک تصمیم، عکس‌العمل بیش از اندازه نشان می‌دهد و ارزش انتخاب خود را بالاتر از ارزش ذاتی واقعی آن در نظر می‌گیرد. بعد از گذشت مدتی فرد تشخیص می‌دهد که انتظارات قبلی او صحیح نبوده و میزان ارزش ذاتی انتخاب فرد، واقعی می‌گردد [۱۰].

• تورش خوش‌بینی

خوش‌بینی نوع نگرش‌شناختی است که منعکس‌کننده عقیده یا امید ناشی از تلاش‌های خاص یا نتایج مثبت و مطلوب است. این تورش رفتاری بیانگر حالتی است که حساب‌برسان تمایل دارند در مورد بازارها، اقتصاد و

پتانسیل‌های عملکرد مطلوب حسابرسی‌های خود، بیش از اندازه خوش‌بین باشند. خوش‌بین بودن به عنوان انتظار بهترین نتیجه ممکن در خصوص هر موقعیت معین می‌تواند تعریف شود.

• تورش درست‌پنداری

این تورش نوعی گرایش به جستجو در اطلاعات یا تعبیر کردن آن به نحوی است که باورها یا فرضیه‌های خود شخص را تأیید کند. این تورش از خطاهایی است که به‌طور سیستماتیک در استدلال ورزی استقرایی مشاهده می‌شود. در این تورش، افراد بلافاصله به اطلاعات و دانشی تمایل پیدا می‌کنند که پیش‌فرض‌ها، دریافت‌ها و باورهای‌شان را تأیید می‌کند. زمانی که فرد هنگام جمع‌آوری یا یادآوری اطلاعات به شکل گزینشی عمل می‌کند و یا فرد شواهد مبهم را به عنوان تأیید بر موضع فعلی‌اش تعبیر می‌کند، این تورش خود را بیشتر نشان می‌دهد. تورش تأییدی در مورد موضوعات هیجان‌برانگیز یا در مورد باورهایی که فرد نسبت به آن‌ها تعصب دارد، به شکل شدیدتری مشاهده می‌شود [۳].

• بیش‌نگری شخصی

تورش بیش‌نگری شخصی یک فرایند ذهنی است که در آن وزن متفاوتی به ارزش یک شی داده می‌شود. این ارزش تابع آن است که آیا شی مورد نظر مایملک فرد است؛ و می‌خواهد آن را از دست بدهد، یا اینکه شی را در اختیار نداشته و می‌خواهد آن را به دست آورد. افرادی که در معرض این سوگیری رفتاری هستند زمانی که از حقوق مالکیت یک دارایی برخوردارند، در مقایسه با زمانی که آن دارایی تحت تملک آن‌ها نیست، ارزش بیشتری برای آن قائل هستند. [۱۰].

• تورش واپس‌گرایی

این تورش رفتاری بیانگر حالتی است که بعد از وقوع یک پیشامد فرد ادعا می‌کند که توانایی لازم برای پیش‌بینی این رویداد را قبل از وقوع آن داشته است حتی اگر به طور واقعی این طور نباشد. درصد پیش‌بینی‌های دقیق و درست افراد در مقایسه با وقوع واقعی پیشامدها نسبتاً کم است و افراد به خاطر فرار از شرمساری و عدم پیش‌بینی صحیح خود، سعی در بیان این موضوع دارند که آن‌ها این توانایی را داشته‌اند که قبل از وقوع پیشامد آن را پیش‌بینی نمایند و بدین ترتیب توانایی پیش‌بینی خود را بیش از آنچه واقعاً هست جلوه می‌دهند. رویداد گرایی (واپس‌گرایی) که به عنوان پدیده‌ای کلی شناخته می‌شود، به تمایل مشترک مردم برای درک وقایعی که قبلاً اتفاق افتاده‌اند اطلاق می‌شود تا بیشتر از آنچه در واقع پیش از این اتفاق افتاده است را بررسی کنند. تورش رویداد گرایی، پس‌نگری و بازنگری یکسویه و جهت‌دار است و این تمایل شناختی آدمی است که وقتی نتیجه یک اتفاق را می‌بیند احساس می‌کند برایش دلیل دارد و می‌توانسته به راحتی آن را پیش‌بینی کند. واپس‌گرایی خطای سیستماتیک و مقدمه انحراف حسابرسان از حقیقت است.

• تورش نوگرایی

تورش نوگرایی به مفهوم توجه به رویدادهای اخیر است و موجب می‌شود افراد به نحو بارزی بیشتر از رویدادهای گذشته، رویدادها و مشاهده‌های اخیر را به یاد بیاورند و بر آن‌ها تمرکز کنند. افراد برای ارزیابی رفتار دیگران به

آخرین عملکرد بیشتر از سایر عملکردها توجه دارند. حسابرسان در این نوع تورش بیشترین توجه را نسبت به گزارش‌های مالی سال‌های اخیر شرکت داشته که می‌تواند خطای حسابرسان را به دنبال داشته باشد [۳].

• تورش توهم یقین

این تورش باعث می‌شود برای آنکه فرد پشیمان نشود، دست به عمل قاطع نزند. بنابراین ترس از رسیدن به چپری کمتر از انتظار و وفادار ماندن به موقعیت‌های زیان‌ده قبلی و پیشگیری از رنج بدتر شدن اوضاع، از عوارض این تورش است. افراد مبتلا به این تورش همواره در اجتناب از خطای اقدام و خطای غفلت هستند. در واقع توهم یقین باعث می‌شود فرد برای جبران پشیمانی‌های گذشته و یا جلوگیری از پشیمانی احتمالی در تصمیمات بعدی رفتارهایی بروز دهد و معاملاتی انجام دهد که بیشتر تحت تأثیر رفتارهای احساسی و هیجان باشد. در علوم رفتاری سه نوع از این تورش وجود دارد که شامل پشیمان‌گریزی خنثی، پشیمان‌گریزی منفی و پشیمان‌گریزی مثبت است [۱۰]. پشیمان‌گریزی خنثی باعث عدم وارد شدن فرد به گزینه‌های به نظر مناسب برای انتخاب به دلیل ترس از زیان کردن و پشیمانی احتمالی در آینده است. در این حالت فرد از کسب منافع انتخاب دوم محروم خواهد شد و زیانی را متحمل نمی‌شود. پشیمان‌گریزی منفی زمانی اتفاق می‌افتد که فرد به انتخاب اشتباه خود وفادار باقی می‌ماند، تا به این شکل از قبول اشتباه خود و تحقق زیان بیشتر جلوگیری کند، این رفتار به اندازه‌ای ادامه پیدا می‌کند که فرد زیان سنگین شده و با یک ضرر بزرگ حاضر به چشم‌پوشی از انتخاب قبلی خود می‌شود. پشیمان‌گریزی مثبت باعث می‌شود فرد برای جبران عقب‌ماندگی خود شروع به انتخاب‌های احساسی جدید نماید و خطاهای گذشته را فراموش کند و به دنبال تصمیماتی باشد که با انتخاب آن‌ها منفعی را که از آن جا مانده بود به دست بیاورد.

۲-۲- ضد تورش و تکنیک‌های آن

به رویکردها و تکنیک‌هایی که سبب کاهش اثر تورش‌های شناختی می‌گردد، ضد تورش گفته می‌شود [۲۴]. بدیهی است که وجود تورش‌ها موجب انحراف حسابرسان از قضاوت و اظهارنظر منصفانه می‌شود. جهت تعدیل این تورش‌ها پس از شناسایی آن‌ها، می‌توان از تکنیک‌هایی استفاده کرد که این تکنیک‌ها در پژوهش‌های مختلفی مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. کاهش تورش‌ها به نوبه خود می‌تواند سطح مناسب تری از شک و تردید حرفه‌ای را ایجاد کند؛ این نگرشی است که اهمیت حیاتی برای کیفیت حسابرسان دارد [۲۹]. در دهه‌های گذشته، روانشناسی شناختی بر شناخت و مستندسازی تورش‌های شناختی تمرکز نموده و هدف آن، توسعه و آزمون تکنیک‌های ضد تورشی است. برخی از مهم‌ترین این تکنیک‌ها شامل راهبرد تفکر انتقادی، ابزارهای کمک تصمیم‌ساختارمند، خودآموزهای کوتاه، تجزیه مسأله، توضیحات چندگانه و تهییج حس مسئولیت‌پذیری هستند [۲۶]. تفکر انتقادی شامل فرآیند آگاهانه و چندباره اندیشیدن، ارزیابی و ایجاد چالش در تصمیمات و فرآیندهای تصمیم‌گیری فرد توسط خودش در راستای بهبود هر یک از این فرآیندها است. این روش اندیشیدن درباره اندیشه، اگر به درستی عمل شود، می‌تواند به افراد در شناخت تورش‌های شناختی مؤثر بر تصمیمات و سپس انتخاب معیاری خاص که برای حذف یا کنترل آن تورش مفید باشد، کمک نماید. ابزارهای کمک تصمیم‌ساختارمند می‌توانند باعث کاهش

آثار تورش‌های شناختی در قضاوت‌های افراد شوند. به عنوان مثال، استفاده از چک لیست‌های جامع حسابرسی، احتمال این که تغییرات مهم در رویه‌های فرآیندی و کلیدی شرکت را که توسط حسابرسان به دلیل سوگیری مشابهت نادیده گرفته می‌شود، کاهش می‌دهد. خودآموزهای کوتاه که اثر تورش‌های شناختی در زمینه‌ای خاص تصمیم‌گیری را نشان می‌دهند، می‌توانند در کاهش تورش‌های شناختی مؤثر باشند. چنین خودآموزهایی به خصوص در ارتباط با کاهش تورش در دسترس بودن از بهره‌وری بالاتری برخوردار است. به عنوان مثال، اگرچه حساب موجودی‌ها یک رویه معمول بکار گرفته شده توسط متقلبان است، اما بسیاری حسابرسان به نادرست‌نمایی متقلبان این حساب پی نمی‌برند. یک خودآموز قبل از حسابرسی که به حسابرسان روش‌های رایج متورم ساختن موجودی‌ها توسط صاحبکاران متقلب را نشان می‌دهد، می‌تواند در شناسایی شرایط احتمال تحریف عمدی موجودی‌ها، آن‌ها را محتاط‌تر و هوشمندتر سازد. در بحث تجزیه مسأله، این موضوع مطرح است که کشف تورش‌های شناختی در فرآیند تصمیم‌گیری در مواردی بسیار دشوار است، اما زمانی که فعالیت‌ها دارای جنبه‌های مختلفی باشند، تبدیل فعالیت‌های بزرگ به مجموعه‌ای از فعالیت‌های کوچک‌تر، شفافیت فرآیند تصمیم‌گیری را افزایش می‌دهد و احتمال کشف تورش‌های شناختی موجود در آن فرآیند را بیشتر می‌کند. در زمینه حسابرسی، این هدف با بسط دادن یک برنامه حسابرسی مدون شامل شمار زیادی از رویه‌های حسابرسی محقق می‌شود؛ البته اگر حسابرسان در تکمیل وظایف خود دچار شکست شوند، اثربخشی کاهندگی تورش‌ها به وسیله برنامه حسابرسی با افول همراه می‌شود. مطالعات نشان داده‌اند هرگاه تصمیم‌گیرندگان ملزم به ارائه توضیحات چندگانه در ارتباط با علت و دلایل ریشه‌ای یک مسأله باشند، آن‌گاه کیفیت تصمیمات حل مسأله بهبود می‌یابد. این تکنیک ضد تورشی به خصوص در کمینه‌سازی تورش تأیید می‌تواند مفید باشد. به عنوان مثال، الزام حسابرسان برای ارائه توضیح‌های جایگزین در مورد یک نوسان غیرعادی در یک حساب که در تقابل با توضیح ارائه شده توسط صاحبکار است، احتمال تورش تأیید را کاهش می‌دهد و سبب تأثیر در نتیجه حسابرسی نهایی می‌شود. یکی دیگر از تکنیک‌های ضد تورش که در زمینه حسابرسی می‌تواند مفید باشد، تأکید این موضوع به تیم حسابرسی است که قضاوت آن‌ها آثار مهمی بر تصمیم اشخاص دیگر دارد. این روش می‌تواند حس مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی آن‌ها را افزایش دهد و باعث افزایش تعهداتشان و کاهش تأثیر تورش‌های شناختی بر تصمیمات آن‌ها شود. این روش، به خصوص در کاهش تورش‌های شناختی مرتبط با حسابرسی‌های با ریسک بالا می‌تواند مفید باشد [۲۶].

۲-۳- خطاهای حسابرسی و انواع آن

حسابرسی عبارت از رسیدگی جستجوگرانه کلیه مدارک و اسناد حسابداری به منظور کشف انواع انحرافات از استانداردها، تحت عناوینی از قبیل تقلب، تخلف و اشتباه است. نقش حسابرس مستقل در ارزیابی بی‌طرفانه کیفیت صورت‌های مالی و اطمینان‌دهی به گروه‌های ذی‌نفع در خصوص اعتبار اطلاعات تهیه شده توسط مدیریت، شایان توجه است. حسابرسی اثربخش و کارا می‌تواند سبب کاهش اعمال نظر مغرضانه مدیران در گزارشگری مالی شده و زمینه‌ساز ایجاد سلامت عملکرد شرکت و بهبود تخصیص منابع کمیاب اقتصادی شود. وضعیت رقابتی کنونی در حرفه حسابرسی، مؤسسه‌های حسابرسی را به سوی حسابرسی‌های مؤثر سوق داده است. دادخواهی‌های موجود

علیه حساب‌رسان نیز به عنوان عامل تعدیل کننده، حساب‌رسان را به کاربرد مهارت و قضاوت حرفه‌ای واداشته است. علاوه بر این، استانداردهای حسابرسی بر اساس الگوی خطر حسابرسی، ارزیابی ریسک را در هر پروژه حسابرسی الزامی کرده‌اند. چنانچه حساب‌رسان درباره صورت‌های مالی که تحریف با اهمیتی دارند، نظر نامناسبی گزارش کنند، خطر حسابرسی رخ داده است [۲۸]. این خطر، وقوع اشتباهات یا تحریف‌های با اهمیت در روند تنظیم و تدوین گزارش‌های مالی (خطر ذاتی و کنترل) و خطر کشف نشدن آن از طریق رسیدگی‌های حسابرسی (خطر عدم کشف) را شامل می‌شود. حساب‌رسان از طریق اجرای روش‌های حسابرسی مورد نیاز سعی می‌کنند مدیریت خطر حسابرسی را به اجرا بگذارند؛ از این رو، اقدام به برآورد خطرهای تحریف با اهمیت نموده و تلاش می‌کنند خطر عدم کشف و خطر حسابرسی را تا سطح قابل قبول کاهش دهند. بسیاری از خطاهای حسابرسی در نتیجه اعمال تعدیل‌گرهای ناشی از سیستم ثبت دو طرفه کشف می‌شود. اگرچه سیستم تعدیل‌گرهای داخلی در یک واحد تجاری ممکن است باعث آشکار شدن برخی از خطاهای حسابرسی شود، اما پاره‌ای از خطاها ممکن است تا دوره‌های آتی مشخص نگردد. در برخی اوقات، خطاهای واقع شده ممکن است هیچگاه کشف نشود.

یکی از موضوعات مهم مرتبط با ریسک عدم کشف، ریسک وقوع خطای نوع اول و خطای نوع دوم حسابرسی است [۲۲]. خطر آلفا یا خطر رد نادرست در مواردی رخ می‌دهد که صورت‌های مالی از تمام جنبه‌های با اهمیت مطابق با استانداردهای حسابداری باشد؛ اما حسابرسی گزارش غیر مقبول صادر نماید؛ این خطر کارایی حسابرسی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. خطر بتا یا خطر پذیرش نادرست در مواردی رخ می‌دهد که صورت‌های مالی از جنبه‌های با اهمیت مطابق با استانداردهای حسابداری نباشد؛ اما حسابرسی گزارش مقبول صادر نماید؛ این خطر اثر بخشی حسابرسی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ارائه اظهار نظر عدم تداوم فعالیت توسط حسابرسی برای صاحبکاری که متعاقباً مشخص شود شرکت دارای تداوم فعالیت است، بیانگر خطای نوع اول حسابرسی است و ارائه اظهار نظر مقبول توسط حسابرسی برای صاحبکاری که متعاقباً مشخص شود شرکت دارای ریسک ابهام در تداوم فعالیت و ورشکستگی است، بیانگر خطای نوع دوم حسابرسی است [۱۹].

چنانچه حسابرسی گزارش غیر مقبول صادر کند و صورت‌های مالی صاحبکار در سال بعد تجدید ارائه نشود (تعدیلات سنواتی شناسایی نشده باشد)، خطای نوع اول اتفاق افتاده است. چنانچه حسابرسی در یک سال گزارش مقبول صادر کند، ولی در سال مالی بعد صورت‌های مالی صاحبکار تجدید ارائه شود (شناسایی تعدیلات سنواتی) به اصطلاح خطای نوع دوم اتفاق افتاده است [۱۱]. در واقع اگر تجدید ارائه صورت‌های مالی در سال مالی بعد اتفاق بیفتد و حسابرسی در سال مالی قبل گزارش خود را تعدیل نکرده باشد (گزارش مقبول صادر کرده باشد)، در این حالت خطای حسابرسی نوع دوم (خطر پذیرش نادرست) اتفاق افتاده است. عوامل مختلفی بر بروز خطاهای حسابرسی نوع اول (خطر رد نادرست) و نوع دوم (خطر پذیرش نادرست) اثر گذارند، اما نقش عوامل نشأت گرفته از خطاهای حسابرسی انکارناپذیر است. برای مثال، اگر حسابرسی برای انجام حسابرسی زمان کافی صرف نکند، ممکن است خطر عدم کشف تحریفات با اهمیت در صورت‌های مالی افزایش یابد و موجب تجدید ارائه صورت‌های مالی در سال مالی بعد و افزایش خطر پذیرش نادرست توسط حسابرسی شود [۳۰]. از دلایل اولیه و زیربنایی

تجدید ارائه صورت‌های مالی، ناتوانی حسابرس در کشف تحریف‌های با اهمیت صورت‌های مالی قبل از انتشار آن‌ها است [۲۱].

۴-۲- تورش‌های شناختی و واکنش حسابرسان

فرآیند حسابرسی متأثر از ویژگی‌های فردی حسابرس است، لذا از آنجایی که کیفیت تصمیم‌گیری و قضاوت مرتبط با ویژگی‌های حسابرس می‌باشد، انتظار می‌رود حسابرس در فرآیند تصمیم‌گیری و قضاوت دچار تورش‌های شناختی شود. با این‌وجود فرض می‌شود حسابرسان در انجام فعالیت و وظایف خود از استانداردهای کیفی بالا برخوردار باشند و با بکارگیری تردید حرفه‌ای به راحتی همراه نشوند. تورش‌های شناختی ممکن است باعث خطا در قضاوت‌های حرفه‌ای در موقعیت تصمیم‌گیری شوند، به‌ویژه در ساختارهای پیچیده و تحت فشار از جمله وقتی حسابرسان به انجام حسابرسی می‌پردازند. این تورش‌ها ممکن است تردید حرفه‌ای را که باید توسط حسابرسان طی هر کار حسابرسی اعمال شود، کاهش دهند و سبب پایین آمدن احتمال کشف ترفندهای تقلب صاحبکار شود. تورش‌های شناختی به گرایش افراد برای ارتکاب سیستماتیک خطاهای قضاوتی در زمان تصمیم‌گیری اشاره دارد. خطاهای قضاوتی اغلب نتیجه رفتارهای مکاشفه ذهنی یا میانبرهای پردازش اطلاعات است که در فرآیند تصمیم‌گیری جای گرفته‌اند. تورش‌های شناختی به طرق مختلف بر حسابرسان مؤثر است. در حقیقت، حسابرسان مسئولیت اصلی ارزیابی گستره وسیعی از تصمیماتی را دارند که توسط سایر افراد اخذ می‌شود، تصمیماتی که اغلب به یقین متأثر از تورش‌های شناختی است. همچنین حسابرسان باید نگران تورش‌های شناختی بر سطوح مختلف تصمیم در فرآیند حسابرسی باشند. حسابرسان، مدیر حسابرسی، شریک مسئول حسابرسی و شریک تأییدکننده احتمالاً در معرض تورش‌های خاص خود در تصمیمات متعدد اخذ شده در فرآیند حسابرسی هستند. در واقع افرادی که قضاوت آن‌ها بیشترین ارتباط را با حسابرسان دارد، شامل مدیران و حسابداران صاحبکار ممکن است از انواع تورش‌های شناختی که قضاوت حسابرسان را تحت تأثیر قرار می‌دهند، آگاه باشند. این افراد ممکن است با این آگاهی، حسابرسان را درگیر تورش‌های ناخواسته نمایند. از طرفی، تورش شناختی می‌تواند بر فرآیند تصمیم‌گیری شخص ثالث که با اتکا به کیفیت حسابرسی گرفته شده، نیز تأثیرگذار باشد [۲۶].

۳- مروری بر پیشینه پژوهش

هنریزی و همکاران (۲۰۲۱) به مطالعه تأثیر برخی تورش‌های شناختی و اثرات لنگرانداختن و تعدیل بر قضاوت‌های حسابرسی پرداختند. آنان پس از بررسی تورش‌های اتکا و تعدیل، نمایندگی و دسترسی دریافتند در قضاوت‌های حسابرسان، اتکا و تعدیل وجود دارد. همچنین، حسابرسان مؤسسات حسابرسی بزرگ دنیا در قضاوت‌های خود تورش کمتری دارند. از سوی دیگر حسابرسان با تجربه کاری کمتر، بیشتر مستعد تورش هستند و برخورداری از دانش کافی در مورد اتکا و رفتارگرایی می‌تواند از بروز آن‌ها جلوگیری کند [۲۳].

نویجتن و همکاران (۲۰۲۰) به بررسی تورش‌های شناختی تصمیم‌گیری حسابداران مستقل در مواجهه با صاحبکاران کوچک و متوسط پرداختند. آن‌ها دریافتند اهمیت بسیاری از سوگیری‌های شناختی در پنج حوزه

تصمیم‌گیری متفاوت است که برای آن صاحبکاران از حسابرسان مستقل مشاوره می‌گیرند. شواهد حاکی از این هستند که حسابداران هنگام مواجهه با تعصبات شناختی در تصمیم‌گیری صاحبکاران چهار روش مختلف هشدار، اطلاع‌رسانی، مداخله و مربیگری را اتخاذ می‌کنند [۳۱].

کهندل و همکاران (۲۰۱۸) به بررسی انواع سوگیری حسابرسان و عوامل تصمیم‌گیری در مورد خطاها بر اساس رویکرد شناختی در بازار سرمایه پرداختند. یافته‌ها نشان دادند اجزای سوگیری شناختی با توجه به اشتباهات حسابرسان براساس سطح اولویت و بیشترین تأثیر از جمله سوگیری حسابداری ذهنی (۶۳ درصد)، در دسترس بودن (۴۵ درصد)، اکتشافی (۶۰ درصد) و عدم ابهام (۵۸ درصد) قابل پیش‌بینی است. همچنین مؤلفه‌های تصمیم‌گیری طبق خطاهای حسابرسان براساس سطح اولویت و بیشترین تأثیر از جمله مورد تصمیم‌گیری (۵۴ درصد)، تجربه شغلی (۵۷ درصد)، وضعیت تصمیم‌گیری (۵۸ درصد) و ویژگی‌های فردی (۴۵ درصد) قابل پیش‌بینی است [۲۷].

بیگز (۲۰۱۶) به بررسی ارتباط خوش‌بینی و مسئولیت حسابرسان پرداخت. نتایج نشان داد با افزایش خوش‌بینی حسابرسان، مراقبت حرفه‌ای و مسئولیت حسابرسان کاهش می‌یابد [۲۰].

اندرسون (۲۰۱۴) به بررسی تأثیر سوگیری پس‌نگر بر قضاوت حسابرسان با تجربه و کم‌تجربه درباره فرض تداوم فعالیت پرداخت. نتایج نشان داد به دلیل وجود سوگیری پس‌نگر، حسابرسانی که اطلاعاتی درباره عدم موفقیت واحد تجاری داشتند، در مقایسه با حسابرسانی که اطلاعاتی درباره نتیجه نهایی عملکرد واحد تجاری نداشتند، اهمیت بیشتری برای عوامل نامطلوب تأثیرگذار قائل بودند [۱۷].

نپ و نپ (۲۰۱۲) به بررسی تورش‌های شناختی در عملیات حسابرسان پرداختند. تورش شناختی بر شرایطی دلالت دارد که تمایلات فردی ناخودآگاه به‌صورت سیستماتیک در فرآیند تصمیم‌گیری، منجر به اخذ تصمیمات اشتباه می‌شود. این خطاها عموماً از رفتارهای حرفه‌ای و روش‌های میان‌بر و ابتکاری افراد که به‌شکل عادت در فرایند پردازش اطلاعات برای اتخاذ تصمیمات قضاوتی در آنان رسوب کرده ناشی می‌شود [۲۶].

کنت و همکاران (۲۰۰۶) به بررسی اثر ویژگی‌های روانشناسی بر رابطه تخصص حسابرسان و قضاوت حسابرسان پرداختند. نتایج نشان داد چهارده ویژگی روانشناسی در تمام مراحل حسابرسان بر قضاوت حسابرسان تأثیر دارد. ویژگی‌های روانشناسی شامل پاسخگویی، اعتمادپذیری، پذیرش تغییرات، دانش تخصصی، کنترل استرس و غیره است [۲۵].

بیزرمن و همکاران (۲۰۰۲) با مطرح کردن ملاحظات روان‌شناختی به پدیده سوگیری در حسابرسان پرداختند. آن‌ها در راستای آسیب‌پذیری حسابرسان شرکت‌ها، مسأله سوگیری ناخودآگاه حسابرسان را مطرح کردند و تأکید کردند برای جلوگیری از بروز چنین خطاهایی، باید از طریق وضع قوانین، مقررات و شیوه‌های اجرایی اثرات بیمارگونه چنین سوگیری‌هایی را تسکین داد یا درمان کرد تا به این طریق قابلیت اتکای صورت‌های مالی شرکت‌ها و گزارش‌های حسابرسان افزایش یابد [۱۸].

تابش و همکاران (۱۳۹۹) به بررسی اثر سوگیری هاله‌ای بر کارراهه حرفه‌ای حسابرس از نظر هویت حرفه‌ای و تردید حرفه‌ای پرداختند. نتایج نشان داد حسابرسانی که عدم سوگیری هاله‌ای را دارا هستند، در مقایسه با سایر حسابرسان، هویت حرفه‌ای بالاتر و همچنین تردید حرفه‌ای بالاتر دارند. [۲].

بادپا و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی اثر نگرش حمایتی دارای سوگیری حسابرس بر عینیت وی در قضاوت اولیه و استراتژی جستجوی شواهد در ادامه کار حسابرسی پرداختند. نتایج نشان دادند نگرش حمایتی دارای سوگیری سطح بالای حسابرس باعث می‌شود قضاوت اولیه حسابرس در جهت منافع صاحبکار باشد و نگرش حمایتی سطح پایین باعث می‌شود قضاوت اولیه حسابرس علیه منافع صاحبکار باشد. آشنایی حسابرس با صاحبکار نیز بر میزان موافقت حسابرس با صاحبکار اثر مثبت دارد. علاوه بر این، بین تجربه و هویت حرفه‌ای حسابرس با نوع قضاوت اولیه وی یعنی احتمال عدم افشای بدهی احتمالی رابطه منفی وجود دارد. همچنین بین نگرش حمایتی حسابرس و نوع قضاوت اولیه حسابرس با استراتژی جستجوی شواهد حسابرسی رابطه مثبت وجود دارد. بین آشنایی حسابرس با صاحبکار و استراتژی جستجوی بعدی حسابرسان رابطه وجود ندارد [۱].

صفرزاده بندری و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی نقش توانمندسازی روان‌شناختی حسابرسان بر رعایت آیین رفتار حرفه‌ای با تأکید بر نقش تعدیلی جایگاه سازمانی و سابقه کار پرداختند. نتایج نشان دادند توانمندسازی روان‌شناختی حسابرسان در محیط کاری، بر رعایت آیین رفتار حرفه‌ای تأثیر بسزایی دارد. همچنین، سابقه کاری می‌تواند در تبیین رابطه توانمندسازی روان‌شناختی و رعایت آیین رفتار حرفه‌ای حسابرسان مستقل، افزون بر نقش مستقیمی که ایفا می‌کند، به تقویت رابطه یاد شده کمک شایانی کند [۷].

حیرانی و همکاران (۱۳۹۶) تأثیر ویژگی‌های اجتماعی بر قضاوت حسابرسان در حل تعارض بین مدیریت و حسابرس بر حسب ویژگی‌های بیش اعتمادی و شخصیت ماکیاولیسم را بررسی کردند. نتایج نشان داد اعتماد بیش از حد و شخصیت ماکیاولیسم حسابرسان بر قضاوت حرفه‌ای تأثیرگذار است. همچنین قضاوت حرفه‌ای بر تعارض بین حسابرس و مدیریت تأثیرگذار است و نیز اعتماد بیش از حد تأثیر معنادار بر آن دارد. قضاوت حرفه‌ای نقش تعدیل‌کننده در تأثیر اعتماد بیش از حد و شخصیت ماکیاولیسم بر تعارض بین حسابرس و مدیریت ایفا می‌کند [۴].

مهدوی و سروسناتی (۱۳۹۶) نقش رویکردهای تدوین استانداردهای حسابداری در ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان را بررسی کردند و دریافتند پاسخگویی فرآیندی بر سطح شواهد درخواستی حسابرس اثر مستقیم دارد. با وجود این، انگیزش شناختی اثری بر سطح شواهد درخواستی حسابرس ندارد. همچنین نوع استانداردهای حسابداری تأثیری بر سطح شواهد درخواستی حسابرسان ندارد، اما استانداردهای مبتنی بر اصول، سطح شواهد درخواستی حسابرس را افزایش می‌دهد [۱۳].

سعیدی‌گراغانی و ناصری (۱۳۹۶) رابطه تفاوت‌های فردی و قضاوت حرفه‌ای حسابرسان را مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان دادند ویژگی‌های روان‌شناختی شامل خوش‌بینی و اعتماد به نفس و ویژگی‌های فردی شامل جنسیت و تجربه منجر به وجود تفاوت در قضاوت حرفه‌ای حسابرسان می‌شود [۶].

هرمزی و همکاران (۱۳۹۵) به شناسایی تأثیر سوگیری‌های روانشناختی فردی بر اعمال تردید حرفه‌ای حسابرس پرداختند. نتایج نشان داد سوگیری روانشناختی فردی شامل اطمینان بیش از اندازه، نقطه اتکا و در دسترس بودن بر تردید حرفه‌ای حسابرسان تأثیر منفی دارند و وجود این سوگیری‌ها، توانایی حسابرسان برای اعمال سطح مناسبی از تردید حرفه‌ای در فرایند حسابرسی را کاهش می‌دهند [۱۴].

ملانظری و اسماعیلی‌کیا (۱۳۹۳) به شناسایی ویژگی‌های روان‌شناختی اثرگذار بر مهارت و قضاوت حسابرسان پرداختند. نتایج نشان داد هر چهاره ویژگی دیدگاه شانتیو در چهار مرحله حسابرسی شامل برنامه‌ریزی، آزمون معاملات، آزمون جزئیات مانده‌ها و انتشار گزارش حسابرسی اهمیت دارند، اما درجه اهمیت هر یک در مراحل گوناگون متفاوت است؛ به‌گونه‌ای که مهم‌ترین ویژگی‌ها در مرحله اول مسئولیت‌پذیری و به‌گزینی، در مرحله دوم تمایز میان اطلاعات مرتبط و غیرمرتبط و سازگاری بود. ویژگی ادراکی و توجه در مرحله سوم حسابرسی حائز بیشترین اهمیت شد و در مرحله آخر حسابرسی، ویژگی خودکاری بیشترین اهمیت را دارد [۱۲].

خوش‌طینت و بستانیان (۱۳۹۲) قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی را مورد بررسی قرار دادند؛ یافته‌ها نشان داد که دانش، تجربه، درستکاری، استقلال، پایبندی به مبانی اخلاقی، تورش شناختی و استقلال میدانی مهم‌ترین ویژگی‌های شخصی مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی هستند و نظارت حرفه‌ای بر کار حسابرسان، وجود شرایطی که حسابرسان خود را ملزم به پاسخگویی نسبت به قضاوت‌های حرفه‌ای انجام شده بدانند، وجود برنامه و چک لیست‌های حسابرسی و غیرقابل تفسیر بودن معیارهای حسابداری و حسابرسی از عوامل محیطی مؤثر بر قضاوت حرفه‌ای در حسابرسی هستند [۵].

۴- فرضیه‌های پژوهش

تورش در تصمیم به معنای انتخاب روشی خاص برای تصمیم‌گیری است که می‌تواند بر اثر فرایندهای شناختی یا فرایندهای هیجانی ایجاد شود. منظور از تورش شناختی، باورها یا عقاید تحریف شده یا از پیش شکل گرفته است که باعث شود تفکر و استدلال فرد دچار نقصان و تحریف شود، انتخاب عقلایی و قضاوت صحیح نکند، نتیجه‌گیری نادرست کند و تصمیم غلط بگیرد. خطاها و تورش‌ها به دلیل تمایل به راه‌های میان‌بر و تأکید بیش از اندازه بر تجربه، احساسات بی‌اساس، توهم و محاسبات سرانگشتی و به‌طور کلی فاصله با واقعیت رخ می‌دهد. در برخی مواقع تورش ممکن است نتایج مثبت داشته باشد؛ ولی احتمال بروز نتایج منفی آن بسیار بیشتر است. تورش‌های رفتاری شناختی به مثابه اشتباه‌های سیستماتیک در قضاوت تعریف شده‌اند. جهت بررسی اثر تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی، فرضیه‌ها به شرح زیر ارائه شده‌اند:

- ۱) تورش واپس‌گرایی بر خطای حسابرسی تأثیرگذار است.
- ۲) تورش نوگرایی بر خطای حسابرسی تأثیرگذار است.
- ۳) تورش توهم کنترل بر خطای حسابرسی تأثیرگذار است.
- ۴) تورش واکنش شدید بر خطای حسابرسی تأثیرگذار است.
- ۵) تورش درست‌پنداری بر خطای حسابرسی تأثیرگذار است.

- ۶) تورش خوش‌بینی بر خطای حساسی تأثیرگذار است.
 ۷) تورش بیش‌نگری شخصی بر خطای حساسی تأثیرگذار است.
 ۸) تورش توهم یقین بر خطای حساسی تأثیرگذار است.

۵- روش‌شناسی پژوهش

تحقیق حاضر، از نوع کاربردی می‌باشد که به صورت توصیفی-پیمایشی انجام گردیده و روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی بوده است. ابتدا مطالعات کتابخانه‌ای انجام گردید، سپس شاخص‌های مهم مرتبط با موضوع استخراج شدند و بر اساس متغیرهای طرح شده به طراحی پرسشنامه پرداخته شد. ابزار تحقیق پرسشنامه محقق ساخته است که از نظر پایایی و روایی (آلفای کرونباخ ۰/۸۸) مناسب بود. گویه‌های پرسشنامه طبق طیف لیکرت تدوین شدند. پرسشنامه‌ها پس از تأیید روایی و پایایی، بین نمونه آماری توزیع شد. در این ارزیابی، متغیرهای مستقل مربوط به تورش‌های شناختی حساسی شامل واپس‌گرایی، نوگرایی، توهم کنترل، واکنش شدید، درست‌پنداری، خوش‌بینی، بیش‌نگری شخصی و توهم یقین است. متغیر وابسته نیز خطای حساسی است. داده‌ها با نرم‌افزار Smart PLS تحلیل شدند و با آزمون مدل معادلات ساختاری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

۶- یافته‌های پژوهش

ویژگی‌های جمعیت‌شناسی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه در جدول شماره (۱) ارائه شده است. نتایج نشان دادند فراوانی پاسخگویان از دیدگاه جنسیت حدود ۷۹ درصد مرد و ۲۱ درصد زن هستند. بیشترین فراوانی مربوط به رده سنی ۴۱ تا ۵۰ سال است که میزان ۴۲ درصد را به خود اختصاص داده و کمترین فراوانی به میزان ۹ درصد مربوط به رده سنی ۵۰ سال به بالا است. حدود ۵۳ درصد پاسخگویان با بیشترین فراوانی تحصیلات خود را لیسانس و حدود ۹ درصد با کمترین فراوانی تحصیلات خود را فوق‌دیپلم گزارش کرده‌اند. بیشترین پاسخگویان با فراوانی ۷۵ درصد سابقه کار خود را ۱۱ تا ۲۰ سال گزارش کرده و کمترین آن به میزان ۱۰ درصد سابقه کار خود را ۲۱ تا ۳۰ سال گزارش کرده‌اند.

به منظور بررسی نرمال بودن توزیع داده‌های مربوط به متغیرهای پژوهش از آزمون کولموگروف-اسمیرنف با حساسیت به مقادیر بحرانی و دامنه مقادیر استفاده شد. نتایج نشان داد توزیع متغیرهای پژوهش، نرمال است. بر این اساس از آزمون‌های پارامتری به عنوان آزمون مناسب در بررسی فرضیه‌های پژوهش استفاده شد. در ادامه برای آزمون صحت مدل نظری و محاسبه ضرایب تأثیر از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شده است. نتایج آزمون تحلیل مسیر روابط تورش‌های شناختی و خطای حساسی، طبق ضرایب استاندارد شده و معنادار در جدول شماره (۲) ارائه شده‌اند.

جدول (۱). بررسی ویژگی‌های جمعیت شناختی

ویژگی‌ها	شرح	فراانی	
		تعداد	درصد
جنسیت	زن	۱۹	۲۱
	مرد	۷۱	۷۹
سن	بین ۲۰ تا ۳۰ سال	۱۰	۱۱
	بین ۳۱ تا ۴۰ سال	۳۴	۳۸
	بین ۴۱ تا ۵۰ سال	۳۸	۴۲
	۵۰ سال به بالا	۸	۹
میزان تحصیلات	فوق دیپلم	۸	۹
	لیسانس	۴۸	۵۳
	فوق لیسانس	۲۴	۲۷
	دکتری و بالاتر	۱۰	۱۱
سابقه خدمت	بین ۱ تا ۱۰ سال	۱۳	۱۵
	بین ۱۱ تا ۲۰ سال	۶۸	۷۵
	بین ۲۱ تا ۳۰ سال	۹	۱۰

بر این اساس می‌توان بیان نمود که تورش درست‌پنداری بر اشتباهات حسابرسان اثر دارد و شدت رابطه ۰/۵۷ است و جهت رابطه مثبت است. به بیانی، تورش درست‌پنداری بر اساس آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۵۷ درصد میزان خطای حسابرسی را پیش‌بینی نمود. تورش توهم یقین بر اساس آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۳۸ درصد خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش نوگرایی طبق آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۳۵ درصد خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش واکنش شدید بر اساس آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۱۹ درصد خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش واپس‌گرایی بر اساس آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۱۱ درصد خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش خوش‌بینی طبق آزمون مدل معادلات ساختاری و عدد بتای استاندارد شده تا ۵ درصد میزان خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش بیش‌نگری شخصی طبق عدد بتای استاندارد شده ۴ درصد خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید. تورش توهم کنترل طبق آزمون مدل معادلات ساختاری و بتای استاندارد شده تا ۱ درصد میزان خطای حسابرسی را پیش‌بینی می‌نماید.

جدول (۲). آزمون تحلیل مسیر تأثیر تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی

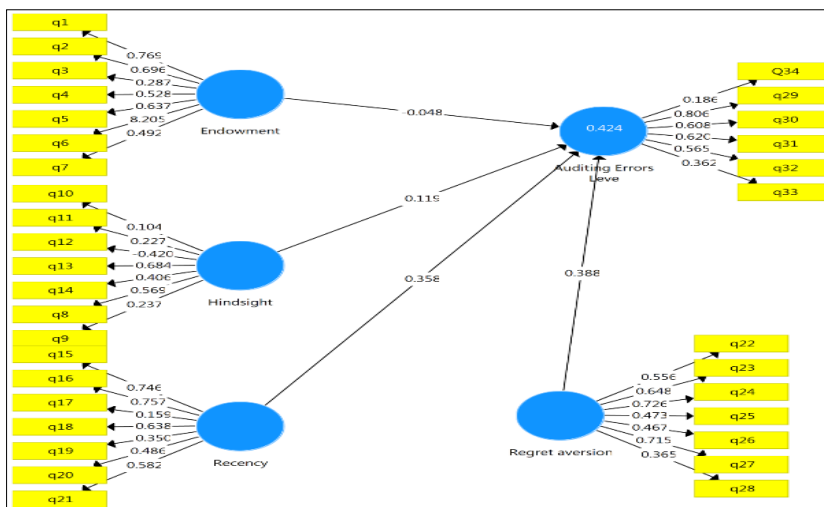
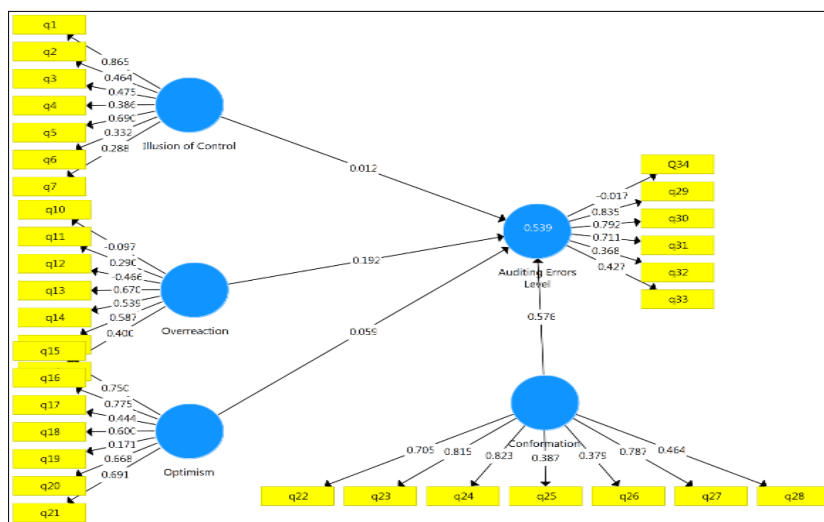
نتیجه آماری	سطح معنی‌داری	خطای استاندارد	ضرایب	مقداربتای استاندارد شده	متغیر وابسته	متغیر مستقل
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۲/۸۴۵۵	۲/۴۸۵	۰/۱۱	خطای حسابرسی	واپس‌گرایی
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۰/۶۴۲۳	۳/۲۲۷	۰/۳۵	خطای حسابرسی	نوگرایی
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۱/۳۴۵۸	۷/۱۹۷	۰/۰۱	خطای حسابرسی	توهم کنترل
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۰/۲۳۶۲	۷/۵۷۶	۰/۱۹	خطای حسابرسی	واکنش شدید
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۲/۱۷۶۸	۵/۰۸۰	۰/۵۷	خطای حسابرسی	درست‌پنداری
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۱/۰۳۴۷	۲۰/۰۵۸	۰/۰۵	خطای حسابرسی	خوش‌بینی
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۰/۰۴۵۲	۲/۲۲۳	۰/۰۴	خطای حسابرسی	بیش‌نگری شخصی
عدم رد فرضیه	۰/۰۰۰	۱/۹۶۵	۴/۲۰۹	۰/۳۸	خطای حسابرسی	توهم یقین

شاخص‌های مهم بررسی برازش مدل در جدول شماره (۳) ارائه شده‌اند. مقدار نسبت کای‌اسکوئر به درجه آزادی برابر ۱/۰۴ می‌باشد. مقدار آن هر چه کوچکتر از عدد ۳ باشد، مدل دارای برازش بهتری است. شاخص ریشه میانگین مجذور خطاهای مدل نیز برابر ۰/۰۱ برآورد شده است. این شاخص بر اساس خطاهای مدل ساخته می‌شود و حد مجاز آن ۰/۰۴ است؛ همچنین مقادیر کمتر از ۰/۰۸ قابل قبول هستند و کمتر از ۰/۰۵ خیلی خوب است. سایر شاخص‌ها مانند شاخص نیکویی برازش، شاخص نیکویی برازش اصلاح شده، شاخص برازش اصلاح شده و شاخص برازندگی فزاینده نیز در محدوده قابل قبولی قرار دارند؛ لذا می‌توان گفت مدل از برازش مناسبی برخوردار می‌باشد.

همانطور که در شکل شماره (۱) نشان داده شده جهت تحلیل عاملی مرتبه دوم، ضریب مسیرها در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار بود. بنابراین مؤلفه‌های مهم تورش‌های تأثیرگذار بر خطای حسابرسی توسط پاسخ‌دهندگان به ترتیب عبارتند از درست‌پنداری، توهم یقین، نوگرایی، واکنش شدید، توهم کنترل، واپس‌گرایی، خوش‌بینی و بیش‌نگری شخصی که در واقع این متغیرها موجب اثربخشی تورش‌های مطرح شده روی خطای حسابرسی شده‌اند.

جدول (۳). شاخص‌های نیکویی برازش مدل اثر تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی

IFI	NNFI	NFI	AGFI	GFI	RMSEA	SRMR	CMIN/DF	شاخص برازندگی
>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۰۸	<۰/۰۵	<۳	مقادیر قابل قبول
۰/۹۲	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۹۸	۰/۹۷	۰/۰۱	۰/۰۴	۱/۰۴	مقادیر محاسبه شده

شکل (۱). تأثیر تورش‌های شناختی بر خطای حسابرسی

۷- بحث و نتیجه‌گیری

شناخت و دریافت صحیح اطلاعات پیرامون یک موضوع مهم‌ترین مرحله در تصمیم‌گیری است. هر چه شناخت به شکل بهتری انجام شود و کاملتر باشد، بدیهی است در ادامه مراحل تصمیم‌گیری کار به نحو بهتری دنبال می‌شود و در غیر این صورت، تصمیم‌گیری پیامد مناسبی نخواهد داشت. مطالعات محققین روان‌شناسی نشان داده است

به علل مختلف، فرایند شناخت به درستی انجام نمی‌شود. به همین علت مجموعه‌ای از سوگیری‌های شناختی که به معنای انحراف از واقعیت موضوع مورد بررسی است، برشمرده شده‌اند. البته در شرایط مختلف این سوگیری‌ها می‌توانند کمتر یا بیشتر بروز یابند. از طرفی، به دلیل حساسیت بالای مشاغل نظارتی حسابرسی، توجه به عوامل مؤثر بر اشتباهات مبتنی بر سوگیری‌های شناختی بسیار مهم است. به همین جهت در این مطالعه به بررسی انواع سوگیری‌های ذهنی روانی مؤثر بر اشتباهات حسابرسان پرداخته شده است. تمرکز بر این سوگیری‌ها به دلیل وابستگی آن‌ها با ویژگی‌های فردی، محیطی و شغلی می‌تواند قضاوت حسابرسان و احتمال وقوع اشتباهات حسابرسی را تحت تأثیر قرار دهد. به علاوه، در برخی از مطالعات تأثیر انواع سوگیری‌های احساسی، رفتاری و شناختی به عنوان اشتباه‌های سیستماتیک در قضاوت و تصمیم‌گیری حسابرسان مورد توجه قرار گرفته‌اند [۱۱]. در فرایند تصمیم‌گیری، مهم‌ترین مرحله، شناخت و دریافت صحیح اطلاعات از یک موضوع است. هر چه این شناخت به شکل بهتری انجام گردد و کاملتر باشد، بدیهی است در ادامه مراحل تصمیم‌گیری کار به نحو بهتری دنبال می‌شود و در غیر این صورت، تصمیم‌گیری پیامد مناسبی نخواهد داشت. پژوهش‌های محققین روان‌شناسی نشان می‌دهد به علل مختلف، فرایند شناخت به درستی انجام نمی‌شود. به همین علت مجموعه‌ای از سوگیری‌های شناختی که به معنای انحراف از واقعیت موضوعی است که مورد بررسی قرار گرفته، برشمرده شده‌اند. البته در شرایط مختلف این سوگیری‌ها می‌توانند کمتر یا بیشتر بروز یابند. از سوی دیگر، به دلیل حساسیت بالای مشاغل به ویژه مشاغل نظارتی، توجه به عوامل مؤثر بر خطاهای مبتنی بر سوگیری‌های شناختی بسیار مهم می‌باشد. به همین جهت در این مطالعه کاربردی به بررسی تأثیر انواع سوگیری‌های شناختی مؤثر بر خطاهای حسابرسان پرداخته شد [۱۰].

استقلال، بی‌طرفی و تردید حرفه‌ای ستون‌های کیفیت حسابرسی است و تصمیم‌گیری اثربخش حسابرس باعث ارتقای سه عامل مذکور می‌شود که در نهایت توانایی حسابرس برای افزایش و مستند کردن قضاوت‌های حرفه‌ای در طول فرآیند حسابرسی را تقویت می‌کند. شناخت عواملی که بتواند بر رفتار حسابرسان و قضاوت حرفه‌ای آن‌ها مؤثر باشد، از اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا قضاوت‌های حرفه‌ای حسابرسان منجر به صدور گزارش‌های حسابرسی می‌شود که مبنای تصمیم‌گیری‌های اقتصادی افراد در بازار سرمایه قرار می‌گیرد. برخی از تورش‌های شناختی می‌توانند سبب ناتوانی حسابرس در تشخیص دیدگاه‌ها یا شواهد نقض‌کننده شود [۱۶]. بنابراین، در این مقاله تأثیر هشت نوع تورش شناختی (واپس‌گرایی، نوگرایی، توهم کنترل، واکنش شدید، درست‌پنداری، خوش‌بینی، بیش‌نگری شخصی، و توهم یقین) بر خطای حسابرسی بررسی شد. نتایج نشان دادند تورش‌های شناختی بر اساس میزان اولویت و بیشترین تأثیر شامل درست‌پنداری (۵۷ درصد)، توهم یقین (۳۸ درصد) نوگرایی (۳۵ درصد)، واکنش شدید (۱۹ درصد)، واپس‌گرایی (۱۱ درصد)، خوش‌بینی (۵ درصد)، بیش‌نگری شخصی (۴ درصد) و توهم کنترل (۱ درصد) قابلیت پیش‌بینی خطای حسابرسی را دارند. همچنین وجود تفاوت معنادار بین هر یک از انواع سوگیری‌ها بر خطای حسابرسان تأیید شد. نتایج این تحقیق از نظر ارتباط تورش‌های شناختی با قضاوت، تصمیم و خطای حسابرسان به طور کلی همسو با مطالعات هنریزی و همکاران (۲۰۲۱)، نویجتن و همکاران (۲۰۲۰)، کهن دل و همکاران (۲۰۱۸)، بیگز (۲۰۱۶)، اندرسون (۲۰۱۴)، نپ و نپ (۲۰۱۲)، کنت و همکاران

(۲۰۰۶)، بیزرمن و همکاران (۲۰۰۲)، تابش و همکاران (۱۳۹۹)، صفرزاده بندری و همکاران (۱۳۹۷)، حیرانی و همکاران (۱۳۹۶)، سعیدی‌گراغانی و ناصری (۱۳۹۶)، هرمزی و همکاران (۱۳۹۵)، ملانظری و اسماعیلی‌کیا (۱۳۹۳) است.

برای تحقیقات آتی پیشنهاد می‌شود به بررسی تأثیر عوامل روان‌شناختی-اجتماعی، فرهنگی و جامعه‌شناسی بر تورش شناختی حسابرسان و همچنین ارزیابی اقدامات ضدتورش به منظور تعدیل خطاهای ناشی از تورش‌های شناختی پرداخته شود. پیشنهاد می‌شود نقش تردیهای حرفه‌ای و قضاوت حسابرسان در ارتباط با تورش‌های شناختی مورد بررسی قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود نقش اخلاق در انجام قضاوت‌های حرفه‌ای با در نظر گرفتن تورش‌های شناختی مورد بررسی قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود ارتباط تورش‌های شناختی با سوگیری گزارشگری در حسابرسان بررسی شود. همچنین توصیه می‌شود تحقیقات آتی به صورت آزمایشگاهی و با مشاهده و نظارت بر رفتار حسابرسان انجام شود. بدین منظور انجام مطالعات بین رشته‌ای حسابرسان و علوم رفتاری ضرورت می‌یابد. به علاوه، بررسی نقش سوگیری‌های شناختی حسابرسان در وقوع ریسک حسابرسان و تأثیر آن بر ارائه نوع اظهارنظر حسابرسان و تأخیر در ارائه گزارش حسابرسان می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

فهرست منابع

- بادپا، بهروز، پورحیدری، امید و خدای‌پور، احمد. (۱۳۹۸). "اثر نگرش‌های حمایتی و آشنایی حسابرسان با صاحبکار بر قضاوت اولیه حسابرسان و استراتژی جستجوی شواهد"، پژوهش‌های کاربردی در گزارشگری مالی، ۸ (۱)، ۴۲-۷.
- تابش، زهره؛ عبدلی، محمدرضا و یاورپور، هوشنگ. (۱۳۹۹). "بررسی اثر هاله‌ای بر کارراهه حرفه‌ای حسابرسان"، تحقیقات حسابداری و حسابرسان، ۱۲ (۴۵)، ۱۱۲-۸۹.
- حسینی‌چگنی، الهام، حقگو، بهناز و رحمانی‌نژاد، لیلا. (۱۳۹۳). "بررسی تورش‌های رفتاری سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار تهران بر مبنای مدل معادلات ساختاری"، راهبرد مدیریت مالی، ۲ (۴)، ۱۳۳-۱۱۳.
- حیرانی، فروغ؛ وکیلی‌فرد، حمیدرضا؛ بنی‌مهد، بهمن و رهنمای رودپشتی، فریدون. (۱۳۹۶). "تأثیر ویژگی‌های اجتماعی حسابرسان بر قضاوت آن‌ها در حل تعارض میان حسابرسان و مدیریت ویژگی‌های منتخب: بیش اعتمادی و شخصیت ماکیاولیسم"، دانش حسابرسان، ۱۷ (۶۷)، ۹۸-۷۱.
- خوش‌طینت، محسن و بستانیان، جواد. (۱۳۹۲). "قضاوت حرفه‌ای در حسابرسان"، مطالعات تجربی حسابداری مالی، ۵ (۱۸)، ۵۷-۲۵.
- سعیدی‌گراغانی، مسلم و ناصری، احمد. (۱۳۹۶). "تفاوت‌های فردی و قضاوت حرفه‌ای حسابرسان"، پژوهش‌های حسابداری مالی و حسابرسان، ۹ (۳۶)، ۱۲۹-۱۱۱.

سفرزاده بندری، محمدحسین؛ کاظمی، کاظم و دهقانی‌سعدی، علی‌اصغر. (۱۳۹۷). بررسی نقش توانمند سازی روان شناختی حسابرسان بر رعایت آیین رفتار حرفه‌ای با تأکید بر نقش تعدیلی جایگاه سازمانی و سابقه کار". بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۵ (۱)، ۹۰-۷۱.

کرمی، احسان و پرویزی، بهزاد. (۱۳۹۶). "بررسی سوگیری‌های شناختی بر قضاوت حرفه‌ای حسابرسان، اولین کنفرانس بین‌المللی حسابداری و مدیریت با رویکرد اقتصاد مقاومتی، دانشگاه کردستان، کهن‌دل، زهرا و طالب‌نیا، قدرت‌اله. (۱۳۹۷). "نقش انواع سوگیری‌ها و عوامل تصمیم‌گیری روی اشتباهات حسابرسان و ارائه مدلی مبتنی بر رویکرد شناختی"، رساله دکتری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

کهن دل، زهرا، دعائی، میثم، زمانیان فر، لیلا، کابلی، مناسادات (۱۴۰۱) "بررسی تأثیر سوءگیری‌های شناختی واکنش کمتر از حد، اتکا، در دسترس بودن و محافظه کاری بر خطای حسابرسان"، پژوهش‌های راهبردی بودجه و مالی، ۳، (۳)، ۱۳۳-۱۰۳

کهن دل، زهرا، دعائی، میثم (۱۴۰۲) "نقش سوگیری‌های احساسی دگرگون‌گریزی، زیانگریزی، سوگیری رفتاری نماگری و سوگیری ناهماهنگی شناختی روی اشتباهات حسابرسان"، تحقیقات حسابداری و حسابرسی ۱۵، (۵۸)، ۲۱۸-۱۹۹

محزون، نیما، (۱۳۸۹). "بررسی ارتباط ویژگی‌های فردی، حرفه‌ای و شخصیتی با تورش‌های رفتاری متداول در میان سرمایه‌گذاران و فعالان بازار سرمایه"، پایان‌نامه ارشد، دانشکده علوم اقتصادی. محمدرضایی، فخرالدین؛ تنانی، محسن و علی‌آبادی، ابوالفضل. (۱۳۹۷)، "خطای حسابرسی: تأخیر در گزارش حسابرسی و نقش تعدیل‌گر مالکیت خانوادگی"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۵ (۱)، ۷۰-۵۱.

ملانظری، مهناز و اسماعیلی‌کیا، غریبه. (۱۳۹۳). "شناسایی ویژگی‌های روان‌شناختی اثرگذار بر مهارت حسابرسان در انجام قضاوت حسابرسی"، بررسی‌های حسابداری و حسابرسی، ۲۱ (۴)، ۵۲۶-۵۰۵.

مهدوی، غلامحسین و سروستانی، امیر. (۱۳۹۶). "نقش رویکردهای تدوین استانداردهای حسابداری در ویژگی‌های روان‌شناختی حسابرسان"، دانش حسابداری، ۸ (۴)، ۹۲-۶۵.

هرمزی، شیرکو؛ نیکومرام، هاشم؛ رویایی، رمضانعلی و رهنمای رودپشتی، فریدون، (۱۳۹۵). "بررسی تأثیر سوگیری‌های روان‌شناختی بر تردید حرفه‌ای حسابرس"، پژوهش‌های تجربی حسابداری، ۶ (۴)، ۱۴۸-۱۲۳.

یعقوب‌نژاد، احمد؛ رویایی، رمضانعلی و آذین‌فر، کاوه (۱۳۹۱). "ارتباط بین شاخص‌های مکتب تردیدگرایی و کیفیت حسابرسی"، حسابداری مدیریت، ۵ (۳)، ۳۵-۲۵.

American Institute of Certified Public Accountants. (2014). "Professional Judgment Resource". The Center for Audit Quality.

- Anderson, K.L. (2014). "The Effects of Hindsight Bias on Experienced and Inexperienced Auditors' Relevance Ratings of Adverse Factors versus Mitigating Factors". *Journal of Business & Economics Research*, 12 (3), 199-208.
- Bazerman, M.H., Loewenstein, G., & Moore, D.A. (2002). "Why Good Accountants do Bad Audits". *Harvard Business Review*, 80, 96-103.
- Berglund, N.R., Herrmann, D.R., & Lawson, B.P. (2018). "Managerial Ability and the Accuracy of the Going Concern Opinion". *Accounting and the Public Interest*, 18 (1): 29-52.
- Bigus, J. (2016). "Optimism and Auditor Liability". *Accounting and Business Research*, 46 (6), 1-24.
- Eilifsen, A., & Messier, W.F. (2000). "The Incidence and Detection of Misstatements: A review and Integration of Archival Research". *Journal of Accounting Literature*, 19, 1-43.
- Elsayed, A. (2017). "The Audit Risk Model, the Signal Detection Theory, and the Information Manipulation Theory". Working Paper, Available at <https://ssrn.com>
- Henrizi, P., Himmelsbach, D., & Hunziker, S. (2021). "Anchoring and adjustment effects on audit judgments: experimental evidence from Switzerland". *Journal of Applied Accounting Research*, <https://doi.org/10.1108/JAAR-01-2020-0011>
- Hilbert, M. (۲۰۱۲). "Toward a synthesis of cognitive biases: How noisy information processing can bias human decision making". *Psychological Bulletin*, ۱۳۸ (۲): ۲۱۱-۲۳۷.
- Kent, P., Munro, L., & Gambling, T. (2006) "Psychological Characteristics Contributing to Expertise in Audit Judgment". *International Journal of Auditing*, 10, 125-141.
- Knapp M.C., & Knapp, C.A (2012). "Cognitive Biases in Audit Engagements auditing, Errors in Judgment and Strategies for Prevention". *The CPA Journal*, 82 (6), 40-45.
- Kohandel, Z., Talebnia, G.A., & Nikoomaram, H. (2018). "The Role of Auditors' Biases and Decision Making on Errors with a Cognitive Approach in Capital Market (A Case Study: Securities and Exchange's Certified Auditors)". *Iranian Journal of Finance*, 2 (2): 59-82.
- Lu, L.Y., Wu, H., & Yu, Y. (2017). "Investment-Related Pressure and Audit Risk". *Auditing A Journal of Practice & Theory*, 36(3), 137-157.
- Marnet, O., Barone, E., Gwilliam, D. (2016). "Joint audit: a means to reduce bias and enhance skepticism in financial statement audits?". BAFAs Corporate Governance Special Interest Group Annual Conference, Conference and Doctoral Stream on Qualitative Research in Governance & Accountability.
- Mohammad Rezaei, F., Moh-Saleh, N., & Ahmed, K. (2018). "Audit firm ranking, audit quality and audit fees: Examining conflicting price discrimination views". *The International Journal of Accounting*, 53(4), 295-313.
- Nuijten, A., Benschop, N., Rijsenbilt, A., Wilmink, K. (2020). "Cognitive Biases in Critical Decisions Facing SME Entrepreneurs: An External Accountants' Perspective". *Administrative Sciences*, 10(89), 1-23.
- Pennington, R., Schafer, J. K., & Pinsker, R. (2017). "Do auditor advocacy attitudes impede audit objectivity". *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 32(1): 136-151.

The Effectiveness of Cognitive Biases on Audit Error Based on Structural Equation Modeling

Zahra Kohandel

Assistant Professor ,Department of Accounting, Safadasht Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Meysam Doaei

Assistant Professor Department of Finance, Esfarayen Branch, Islamic Azad University, Esfarayen, Iran.
corresponding author
me.doaei@iau.ac.ir

Leila Zamanianfar

Post-Doc Researcher in Accounting, Faculty of Accounting, Shahrood, Islamic Azad University, Shahrood, Iran
l.zamanianfar@yahoo.com

Abstract

Objective: The purpose of the present study was to investigate the effectiveness of cognitive biases on audit error using structural equation model. The main cognitive biases has considered in this paper consist of hindsight, recency, illusion of control, overreaction, conformation, optimism, endowment and regret aversion.

Methods: This study is an applied research in terms of purpose and the method of this research is descriptive-surveying. The statistical population of the present study consisted of all auditors of the Iranian Association of Auditors who distributed researcher-made questionnaires with valid and reliable reliability and the data were analyzed using smart PLS software.

Results: The results of the present study showed that surveys based on priority and most impact, cognitive bias including conformation (57%), regret aversion (38%), recency (35%), overreaction (19%), hindsight (11%), optimism (5%), endowment (4%) & illusion of control (1%) could predict audit error.

Conclusion: Since accurate auditing of companies' financial documents has a special place in terms of financial transparency, it becomes even more necessary to pay attention to audit errors. Also, understanding the process of auditors' cognitive biases can be helpful in reducing audit errors. Evidence from the present study showed that identifying and understanding different cognitive biases can be effective in assessing audit error.

Keywords: Audit Errors, Cognitive Biases, Hindsight, Recency, Illusion of Control, Overreaction, Conformation, Optimism, Endowment, Regret Aversion.